

TEKSTLOZE PRENTENBOEKEN OP SCHOOL ÉN THUIS

Sinds een aantal jaar is Tekstloos maar kansrijk een van de themalijnen van het Kennis- en Innovatiecentrum van Hogeschool KPZ. Binnen deze themalijn van het lectoraat Taal & Ontwikkeling wordt onderzoek gedaan naar tekstloze prentenboeken (TPB) en worden diverse projecten en professionalisering opgezet om het werkveld kennis te laten maken met dit bijzondere type boeken.

Binnen het project *Tekstloos maar kansrijk* richten we ons op tekstloze prentenboeken met een duidelijke verhaallijn. Dit zijn geen zoek- of aanwijsboeken, maar boeken waarin de illustraties het verhaal vertellen. Deze beelden nodigen uit om zelf woorden te geven aan wat je ziet. Wat gebeurt er? Wat zou er aan de hand kunnen zijn? Door goed te kijken en verbanden te leggen tussen de verschillende afbeeldingen ontstaat er een verhaal. Dit proces – van kijken, interpreteren en verwoorden – sluit aan bij de *Visual Thinking Strategies* (VTS). Samen een tekstloos prentenboek 'lezen' draait om interactie (in plaats van lezen spreken we ook wel over 'verhaal maken'). Begrijpen we het verhaal op dezelfde manier? Hoe kijken anderen ernaar? Als ouder of professional kun je dit proces begeleiden door de juiste vragen te stellen en ruimte te geven voor verschillende interpretaties. Omdat er geen geschreven tekst is, zijn tekstloze prentenboeken bovendien erg geschikt voor jonge kinderen, anderstalige leerlingen en kinderen met een taalachterstand. Zij krijgen de kans om op hun eigen niveau woorden te geven aan wat ze zien en denken en dit draagt o.a. bij aan hun leesplezier en verhaalbegrip.

RUIMTE VOOR THUISTALEN

Het is bekend dat het verbinden van de school- en thuiswereld een positief effect heeft op de taalontwikkeling van kinderen (Castro et al., 2015; Grøver et al., 2020; Teepe, 2018). Naar schatting groeit 27% van de kinderen in Nederland meertalig op (Peters, 2021). Dit vraagt om inclusievere taalomgevingen, waarin ook op school ruimte is voor de verschillende thuistalen (Duarte, 2020).

Tekstloze prentenboeken lijken een multifunctioneel medium te zijn dat hieraan kan bijdragen (Jongstra et al., 2023). De boeken hebben geen taalgrenzen waardoor er meer ruimte is voor interactie en dialoog (Chaparro-Moreno, 2017; Lysaker, 2019; Petrie et al., 2021) en ze onafhankelijk van de taal of het taalniveau in verschillende contexten kunnen worden ingezet.

In november 2024 kwam het artikel uit dat de wetenschappelijke basis vormt voor *Tekstloos maar kansrijk* (Goriot et al., 2024). Lezen? Kijk op <https://ilresearch.org/article/view/712>

Ze kunnen gebruikt worden om translanguaging (= ruimte geven aan twee of meer talen) in de klas en thuis te bevorderen (Garcia, 2012). Door de ontbrekende taalgrenzen kan er bovendien gebruik gemaakt worden van een internationaal repertoire. Dit biedt vensters (zicht op andere culturen) en spiegels (diverse representatie), waardoor er meer ruimte is voor cross-cultureel begrip en het ontwikkelen van de eigen culturele identiteit van leerlingen (Mantei & Kervin, 2015).

Over de praktische inzet van tekstloze prentenboeken was nog niet veel bekend. Daarom is het volgende project opgezet: *Samen taalkrachtig de school- en thuiswereld verbinden met tekstloze prentenboeken* (gefinancierd door Tel Mee Met Taal). Binnen dit project werkten onderzoekers van het Kennis- en Innovatiecentrum van Hogeschool KPZ samen met Travers Welzijn en drie basisscholen in Zwolle (CBS Het Stroomdal (Vivente), OBS De Springplank & IKC De Wieden (beide OOZ). Het project had een aantal doelen: het stimuleren van thuislezen en het gebruik van de thuistaal op school, co-creatie met verschillende partners en het beschikbaar stellen van tekstloze prentenboeken voor ouders en kinderen.

INTERPROFESSIONELE SAMENWERKING

Verschillende professionals én brugouders van de partners in het project ontwikkelden gezamenlijk een aantal professionaliseringsbijeenkomsten voor leraren. In deze bijeenkomsten op de drie deelnemende scholen werd het belang van taalstimulering en lezen besproken en de veelbelovende rol die tekstloze prentenboeken hierin zouden kunnen spelen. Alle scholen kregen een collectie van 50 tekstloze prentenboeken. Leraren werden meegenomen in de wereld van tekstloze prentenboeken en leerden hoe ze deze boeken zelf in konden zetten. De thuistaal kreeg zowel thuis als op school een belangrijkere plek. Leerlingen uit de bovenbouw werden vervolgens gekoppeld aan leerlingen uit de onderbouw en samen maakten zij verhalen bij een aantal tekstloze prentenboeken (tutorlezen). Dit deden zij meestal in het Nederlands, maar waar mogelijk werden leerlingen met dezelfde thuistaal aan elkaar gekoppeld en werden leerlingen uitgenodigd om in hun voorkeurstaal het boek samen te lezen. Vervolgens organiseerden de leraren in samenwerking met welzijnsmedewerkers, brugouders en onderzoekers verschillende ouderbijeenkomsten, waarin ouders geïnformeerd werden over het belang van lezen. Ook konden zij tijdens deze bijeenkomsten samen met hun kinderen tekstloze prentenboeken lezen in hun voorkeurstaal.

Het project werd feestelijk afgesloten met een bijeenkomst voor leraren, ouders en leerlingen waarin werd getoond wat er mogelijk is met tekstloze prentenboeken en waarin werd benadrukt hoe belangrijk en leuk het is om samen te lezen. Alle leerlingen uit de onderbouw mochten een cadeauboek uitkiezen voor thuis.

ERVARINGEN VAN LERAREN, LEERLINGEN EN OUDERS

Om de ervaringen van de betrokkenen in kaart te brengen zijn er na afloop van het project interviews gehouden met de leraren ($n=7$) en leerlingen ($n=17$) en is er een vragenlijst onder ouders ($n=35$) uitgezet. De onderdelen van het project werden door de scholen verschillend benaderd. Sommige scholen kozen ervoor om met een vaste tutorcombinatie te werken, terwijl anderen elke leessessie aan een andere leerling werden gekoppeld. Ook werd er op de ene school meer aandacht besteed aan het instrueren van de bovenbouw dan op de andere school (zie handreiking tutorlezen via <https://www.kpz.nl/projecten/tel-mee-met-taal-i/>)

De boekencollectie werd op de scholen op verschillende manieren gepresenteerd; ze kregen bijvoorbeeld een aparte plek in de school of werden juist tussen de 'gewone' prentenboeken gezet.

Ook werden de prentenboeken op één van de scholen in tasjes uitgeleend aan ouders om het thuislezen te stimuleren en werd er op een andere school voor gekozen om de ouders juist in de school kennis te laten maken met de boeken.

Leraren gaven na afloop van het project aan dat zij het mooi vonden dat tekstloze prentenboeken toegankelijk zijn voor alle niveaus van geletterdheid, doelend op zowel leerlingen als ouders. Een leraar zegt: 'De leerlingen laten meer zelfvertrouwen zien tijdens het lezen, omdat ze in deze boeken geen fouten kunnen maken'. Een ander zei: 'Zelfs de stillere leerlingen begonnen te vertellen'. Ze zijn verrast door de diversiteit in tekstloze prentenboeken (internationaal repertoire) en de manier waarop de boeken bij kunnen dragen aan sociale en mentale ontwikkeling. In tekstloze prentenboeken moeten lezers zelf de binnenwereld van personages schetsen, waardoor ze gedwongen worden na te denken over emoties, gedachten en drijfveren van dat personage, en daardoor ook over hun eigen emoties, gedachten en drijfveren. De leraren merkten wel dat het soms lastig was om ouders de school in te krijgen. Er zijn verschillende momenten ingericht om tegemoet te komen aan die ouders; het hielp dat er in het professioneel leernetwerk door de brugouders werd meege gedacht over de invulling van deze momenten en dat deze ouders als kartrekkers konden functioneren.

GEEN GOED OF FOUT: IEDEREEN ZIET WAT ANDERS

Ook de bovenbouwleerlingen waren enthousiast over de tekstloze prentenboeken. Ze gaven allemaal aan dat het een prettige leeservaring was geweest. Velen van hen noemden ook dat de boeken soms net kunstwerkjes waren, waar heel veel in te zien was. Niet elk boek was even geschikt dus het was belangrijk om het juiste boek te kiezen. Tijdens het tutorlezen kwamen soms wat praktische zaken naar voren die het samen lezen lastig maakten; een drukke omgeving, een leerling die afgeleid is. Volgens de leerlingen zou daar meer aandacht aan besteed kunnen worden in de voorbereiding. Het samen lezen heeft er wel voor gezorgd dat de leerlingen zich bewust werden van andere perspectieven: 'De leerling met wie ik las zag hele andere dingen dan ik'. Ook vonden ze het heel leuk om samen een verhaal te verzinnen: 'Je mag al je fantasie gebruiken!'.

De respons op de vragenlijst voor ouders was lager dan gehoopt ($n=35$) en de ingevulde vragenlijsten waren vaak onvolledig. In de vragenlijst gaven ouders aan dat ze de tekstloze prentenboeken thuis (25%), op school (20%) en thuis en op school (40%) hebben gelezen. De meeste ouders kozen ervoor om het verhaal in het Nederlands te creëren (60%) maar er zijn ook ouders die juist in hun thuistaal over het verhaal hebben gesproken (6%) of dit deden in een

combinatie van talen (14%). In gesprekken tijdens de bijeenkomsten gaf een aantal ouders aan dat ze heel blij waren dat hun thuistaal een plek kreeg in dit project en dat deze taal ook gewaardeerd werd. De eerste kennismaking met tekstloze prentenboeken riep wel een aantal vragen op; hoe lees je zo'n boek nou op de 'juiste' manier? Door de nauwe samenwerking met ouders in het project kon de werkgroep snel inspringen op de behoeftes. Over de tools die ontworpen zijn om ouders en leraar tijdens het project te ondersteunen lees je hieronder meer.

DE BELANGRIJKSTE INZICHTEN EN OPBRENGSTEN

De deelnemers van het project laten een positieve houding zien tegenover tekstloze prentenboeken. Wel geven zowel leraren, leerlingen als ouders aan dat de juiste voorbereiding en ondersteuning noodzakelijk is om met dit type boeken te kunnen werken. Tekstloze prentenboeken benaderen lezen op een andere manier; er is minder focus op fouten maken, wat leidt tot prettige leeservaringen, en meer focus op het precies bekijken van de afbeeldingen en nadenken over de ontwikkeling van de personages in relatie tot hoe het verhaal zich ontvouwt. Ook neemt de taalproductie toe onder alle lezers (in tegenstelling tot het lezen van boeken met tekst); en tekstloze prentenboeken kunnen zorgen voor meer waardering voor verschillende talen. Gedurende het project zijn er diverse handvatten ontworpen voor leraren, leerlingen en ouders die direct in de praktijk ingezet kunnen worden.

- Een boekenlijst: Samen met het leernetwerk is een lijst van 50 tekstloze prentenboeken opgesteld. Hierop zijn boeken te vinden die geschikt zijn voor onder- en bovenbouw. De deelnemende scholen hebben deze 50 boeken cadeau gekregen.
- Handleiding voor ouders: Waarom is thuis lezen belangrijk? En hoe lees je nou eigenlijk een tekstloos prentenboek? In een korte handleiding voor ouders worden deze vragen beantwoord. De handleiding is beschikbaar in meerdere talen (Nederlands, Duits, Spaans, Engels, Mandarijn, Arabisch, Oekraïens, Papiaments, Turks). Mocht jij een andere taal spreken en voor ons de handleiding willen vertalen, neem dan contact op met l.mensink@kpz.nl
- Inspiratiekaarten: Bij 25 boeken uit de cadeaucollectie zijn inspiratiekaarten gemaakt. Deze kaarten kunnen een hulpmiddel zijn voor professionals én ouders wanneer zij een tekstloos prentenboek gaan lezen. Er staan boekspecifieke vragen op, evenals woorden waar je aandacht aan kunt besteden en thema's waar je naar aanleiding van het boek over kunt doorpraten.

Lotte Mensink is junior docent-onderzoeker binnen het lectoraat Taal & Ontwikkeling van Hogeschool KPZ. Ze doet al een aantal jaar onderzoek naar tekstloze prentenboeken en laat studenten en professionals kennis maken met deze boeken in diverse modules, professionaliserings- en projecten.

Agnes van der Beek is als hogeschooldocent Taal verbonden aan Hogeschool KPZ en is specialist Hoogbegaaftheid en docent-onderzoeker bij het lectoraat Taal & Ontwikkeling.

Collega's **Claire Goriot** (docent-onderzoeker Taal & Ontwikkeling), **Annemarie Regeling**

(docent-onderzoeker Taal & Ontwikkeling, docent ad PEP) en **Wenckje Jongstra** leverden een belangrijke bijdrage aan het onderzoek rondom dit project.

LITERATUUR

- Chaparro-Moreno, L. J., Reali, F., & Maldonado-Carreno, C. (2017). Wordless picture books boost preschoolers' language production during shared reading. *Early Childhood Research Quarterly*, 40, 52-62.
- García, O. (2012). Theorizing Translanguaging for Educators. In *Translanguaging: A CUNY-NYSIEB Guide for Educators*. Edited by Christina Celic and Kate Seltzer. New York: The Graduate Center, The City University of New York.
- Goriot, C., Jongstra, W., & Mensink, L. (2024). A literature review on the benefits of wordless picture books for children's development. *L1-Educational Studies in Language and Literature*, 24(1), 1-26. <https://doi.org/10.21248/l1esll.2024.24.1.712>
- Jongstra, W., Goriot, C., & Mensink, L., (2023). *Frequently asked questions on the multifunctional use of wordless picture books in language learning*.
- Lysaker, J.T. (2019). *Before words: wordless picture books and the development of reading in young children*. Teachers College Press.
- Mantei, J. & Kervin, L. (2015). Examining the interpretations children share from their reading of an almost wordless picture book during independent reading time. *Australian Journal of Language and Literacy*, 38(3).
- Peters, L. (2021). *Talen die de school in komen*. LannooCampus.
- Petrie, A., Mayr, R., Zhao, F., & Montanari, S. (2021). Parent-child interaction during storybook reading: wordless narrative books versus books with text. *Journal of Child Language*, 1(28), 1-28.

OVER DE AUTEURS